

Durdu, Mustafa (2022). "83 Numaralı Rumeli Ahkâm Defterine Göre Tırhala Sancağı (1859-1861)". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 11, s. 31-72.

83 NUMARALI RUMELİ AHKÂM DEFTERİNE GÖRE TIRHALA SANCAĞI (1859-1861) TRIKALA SANJAK ACCORDING TO RUMELIA AHKÂM REGISTER NO. 83, (1859-1861)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DURDU*
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
mustafa76durdu@hotmail.com

Öz

Ahkâm Defterleri olarak bilinen ve 1742-1908 yılları arasında eyaletlere göre tasnif edilen defter çeşidi, Osmanlı ahalisinin şikâyetleri üzerine çıkan padişah hükümlerinden oluşmaktadır. Osmanlının adalet prensibini en iyi şekilde yansıtan bu defter serilerinden bir bölgenin idarî, sosyal, iktisadî, hukukî ve hatta tarımsal vaziyeti hakkında önemli bilgiler edinmek mümkündür. Rumeli bölgesine ait olmak üzere, 1742-1908 yılları arasına tarihli toplam 85 adet Ahkâm Defteri bulunmaktadır. Bu çalışmada T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi'nde A.ŞDVNS.AHKR.d fonunda kayıtlı olan ve 1859-1861 yıllarına ait hükümleri ihtiva eden 83 numaralı Rumeli Ahkâm Defteri incelenmiş ve Tırhala Mutasarrıflığı'na ait hükümler analiz edilmiştir. Bu hükümler genelde miras anlaşmazlıkları, borç meseleleri, arazi gaspı gibi şikâyet konularını içermektedir. Bu çalışmada, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Tırhala Mutasarrıflığındaki mülkî ve adlî erkân, adlî birimler, mahkemelerin mahiyeti ve hukukun işleyişi hakkında önemli değerlendirmeler bulunmaktadır. Makalenin, hukuk ve iktisat tarihi yanında idare tarihi ile sosyal tarih çalışmalarına da katkı sunacağı kanaatindeyiz. Makalede arşiv kaynaklarına ek olarak akademik eserlerden de yararlanılmıştır.

* ORCID: orcid.org/0000-0002-1555-0035

Anahtar Kelimeler: Tırhala, Golos, Hüküm, Mahkeme, Naip.

Abstract

This book, known as Ahkâm Registers and sorted according to the provinces between 1742 and 1908, consists of the hukums (rescripts / commands) of the sultan who ascended the throne upon the complaints of the Ottoman people. It is possible to get important information about the administrative, social, economic, legal, and even agricultural condition of a region from these book series that reflect the Ottoman's principle of justice in the best manner. There are 85 Ahkâm Registers in total, dated between 1742 and 1908, belonging to the Rumelia region. In this study, Rumelia Ahkâm Register numbered 83, registered in the A.İDVNS.AHKR.d fund of Ottoman Archives, the Republic of Turkey Presidential State Archives, and including the provisions of the years 1859 and 1861, has been examined, and the hukums of the Trikala Governorship have been analyzed. These hukums generally include complaints such as inheritance disputes, debt issues, land grabbing. In this study, there are significant evaluations about the civilian and judicial administrations, judicial units, the nature of the courts, and the functioning of the law in the Trikala Governorate in the second half of the XIX century. We consider that this paper will contribute to the history of administration and social history in addition to the history of law and economics. In addition to archival sources, academic works were also used in the article.

Keywords: Trikala, Volos, Hukum (Rescript / Command), Court, Naip (Regent).

Giriş

Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilâtı olan Divan-ı Hümayun, bugünkü bakanlar kurulu mesabesinde olup devletin ekonomik, idarî, askerî ve siyasî işlerinin müzakereleri edildiği, önemli kararların alındığı, şikâyetlerin dinlendiği, davaların görüldüğü en üst seviyede bir kuruldu (Temelkuran, 1975:130). Fatih devrine kadar padişahların başkanlığında ve neredeyse her gün toplanan Divan, Fatih'ten itibaren sadrazamların başkanlığında toplanmaya başlamıştır. Toplanma sayıları da süreç içinde zamanla değişmiştir. Fakat özellikle IV. Mehmed'in saltanatından itibaren "devlet işlerinin ağırlığı yavaş yavaş sadrazamların ikinci divanlarına yüklenmeye başlamıştır (Uzunçarşılı, 1988:2-5)". Divan-ı Hümayunda yapılan müzakereler neticesinde çıkan çeşitli konulara ait kararlar, defterlere kaydedilirdi. İşte bu defterlere genel olarak Mühimme Defterleri denir (Emecen, 2005:107).

Mühimme Defterlerinden başka, Rumeli ve Anadolu Defterdarlıklarına bağlı kalemlerden çıkan çeşitli isimlerle anılan defter serilerine de genel olarak Ahkâm-ı Maliye Defterleri denir (Sahillioğlu, 1988:551). Mühimme Defterlerine, başlangıçta çok çeşitli konulara ait hükümler kaydedilirken zamanla idarî ve adlî muhtevalar, farklı defter türlerinde toplanmaya başlamıştır. 1649 yılından itibaren de şikâyetler neticesinde çıkan hükümler, şikâyet defterlerinde toplanmıştır. “Bunlar da XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren eyaletlere göre tasnif edilerek Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri adı ile anılmışlardır (Kütükoğlu, 2006:520-521).” Aslında, Divan-ı Hümayundan çıkan hükümlerin kaydedildiği defter serilerinin bütününe genel bir adlandırma ile Ahkâm Defterleri denilmektedir. Bununla birlikte 1742 yılından itibaren eyaletlere göre tasnif edilmiş olan Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri, sadece Ahkâm Defterleri olarak da anılmaktadır. Bu defter çeşitleri II. Meşrutiyet devrine kadar tutulmaya devam etmiştir. Devlet aygıtını adalet prensibi üzerine kuran Osmanlılar, ahalinin şikâyetlerini doğrudan Divan’a iletebilmesine imkân vermişlerdi. Ahkâm Defterleri olarak da bilinen Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri, arazi anlaşmazlıkları, borçlar, askerî ve idarî yetkililerle ilgili şikâyetler gibi şahsî ve toplumsal pek çok şikâyeti ihtiva etmektedir. Eyaletlere göre tasnif edilen bu Ahkâm Defterleri serisinde Rumeli bölgesi ile ilgili olarak 1742-1908 yılları arasına tarihlenmiş toplam 85 adet defter mevcuttur (BOA Rehberi, 2017:29-30, 38).

Biz bu makalede, 1859-1861 yıllarındaki şikâyetler neticesinde çıkan hükümlerin muhtevî olduğu 83 numaralı defterde bulunan Tırhala Mutasarrıflığına ait hükümleri analiz edeceğiz. Fakat asıl konumuza geçmeden evvel Osmanlıda idarî ve adlî birimlerin işleyişleri ve birbirleri ile münasebetleri bağlamında kısa bir değerlendirme yapmanın uygun olacağını düşünüyoruz.

Osmanlı Hukuku ve Adliye Teşkilatı

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren diğer İslâm devletleri gibi İslâm fihmını temel alan bir hukuk yapısını benimsemişti. İslâm hukuku içinde de Hanefî mezhebinin görüşlerini esas alan bir şer’î sistemi uyguluyorlardı. Bununla birlikte Osmanlılar, İslâm hukukunun (şer’-i şerîf) bazı konularda ehl-i örfe verdiği yasama

yetkisi sayesinde örfî hukuk içerisinde değerlendirilebilecek olan kanunnameler tanzim etmişlerdir. Böylece “Allah’ın kullarının maslahatlarını şer’ ve kanun üzere görmüşlerdir (Cin ve Akgündüz, 2017:155).” Tursun Bey’e göre iki dünya mutluluğunu kazanmak için gerekli olan şer’-i şerif, ehl-i hikmete göre siyâset-i ilâhî, ehl-i şer’e göre de şeriattır. Örf ise akıl üzere nizam-ı âlem için Cengiz Han’ın yaptığı gibi sultanın siyaseti ve padişahın yaşığıdır. Bunların uygulanması için mutlaka bir padişaha ihtiyaç vardır. Bununla birlikte her devirde kanun koyan birisine ihtiyaç yoktur. Çünkü İslâm dini “nizâm-ı âlem-i zâhir ve bâtın için” kıyamete kadar bütün halk için yeterlidir (Tursun Bey, 1977:12). Demek ki Tursun Bey’e göre, şer’-i şerifin ve kanunun uygulanması ancak bir yönetici ile olur. Oysa örfî hukuk içerisinde kanun yapmak her devir için zorunlu değildir.

Osmanlı ülkesi kaza adı verilen adlî birimlere ayrılmıştı. Buralarda görev yapan ve kadı adı verilen hâkimler kazanın yargı erkinin başı idi. Kadılar, buldukları yere göre Rumeli ve Anadolu Kazaskerlerine bağlı idi. Kadıların, adlî yetkileri yanında, Tanzimat’a kadar idarî, malî ve beledî görevleri de vardı. Tanzimat’a kadar olan süreçte kadılar, evlerinde davaları dinler ve yargılama yaparlardı. Tanzimat’tan sonra ise mahkeme binaları tesis edilmiştir (Ekinci, 2017:28-29) Kadılar genelde 2 yıllık bir süre için kazaskerler tarafından padişah beratı ile tayin edilirdi. Fatih devrinde tedris, kaza ve iftâ belli bir sistematığe oturtulmuştu. Sahn-ı Seman ve daha sonra Süleymaniye Medreselerinden (veya imtiyazı varsa kenar medreselerden) mezun olanlar öncelikle Mevleviyet payeli sancak kadılarının yanında 3-5 yıl stajyerlik eğitimi aldıktan sonra düşük yevmiyeli kazalara tayin edilirdi. Görev bitimi merkeze gelen kadılar, bir üst dereceli kazaya atanmayı beklerdi. Yüksek yevmiyeli kaza kadılığı süresi bitenler tekrar merkeze gelerek en yüksek derece olan Molla unvanlı ve Mevleviyet payeli sancak kadılıklarına geçmek için beklerlerdi. 1826 yılında Yeniçeri Ocağının lağvedilmesi ve ardından İhtisap Nezareti ve Evkaf Nezaretinin kurulmasıyla kadıların yargılama dışındaki görev ve yetkileri daraldı (Ortaylı, 2001:70-72).

Kadılar, buldukları eyalet ve sancak merkezleri ile kazalarda mahkemeler kurarlar ve yargılama işlerini İslâm hukukuna göre icra ederlerdi. Kurulan bu mahkemelere Meclis-i Şer' adı verilirdi. Tanzimat'a kadar Osmanlı kadısı, kişiler arasındaki anlaşmazlıklardan başka, veraset, vekâlet ve alım-satım gibi işlemlerle de ilgilenirlerdi. Ayrıca merkezden gelen fermanların halka duyurulup sicillere kaydedilmesi de kadıların görevleri dâhilinde idi (Çadırcı, 2013:79-80). Kadılara mahkeme işlerinde yardım eden başka memurlar da vardı. Bunlardan ilki naip idi. Naipler, kadı olmadığı zamanlarda duruşmaları yönetirler ve yargılama yaparlardır. Ayrıca keşif ve yargılama için olay mahalline de giderlerdi. Bunlardan başka Mevleviyet payeli ve Molla unvanlı büyük şehir kadılarına bağlı olan kazalara bir nevi vekil olarak yollanan naipler de bulunuyordu. Kadıya yardımcı olan diğer görevliler de kâtip, muhızır, muhızırbaşı, subaşı, asesbaşı vs. idi. Bir nevi jüri olan ve şuhûdü'l-hâl denilen, kazanın ileri gelenlerinden seçilen bir heyet ile de kadılar istişare ederlerdi. Şer'i ve örfü bilen kadılar, duruma göre müftülerden veya şeyhülislâmdan fetva talep edebilirlerdi (Ünal, 2017: 249-250; Akdağ, 2010:436-437). Mahkemelerde görülen davalar şer'iyye sicilleri (kadı sicilleri) olarak bilinen defterlere kaydedilirdi. Aslında bu defterlere sadece "hüccet, ilam, ve tereke kayıtları" değil Dersaadet'ten gelen "ferman, buyuruldu, tezkere, berat" gibi resmî evraklar da kaydedilirdi (Uğur, 2010:9). Tanzimat'tan sonra da Osmanlı adalet mekanizması, şer'î ve örfî hukuk olarak devam etti. Ancak şer'î hukuk, daha çok medenî hukuk alanında varlığını korurken örfî hukuk sahasına giren kamu hukuku alanında Batıdan mülhem kanunlaştırma hareketleri başladı (Bozkurt, 2010:51).

İncelemiş olduğumuz Ahkâm Defteri'nde sıkça kendisine hitap edilen naip hakkında biraz malumat vermemiz gerekir. Naipler, genelde kadının yardımcısı veya vekili olmakla birlikte fetihler çağından beri devlet yeni fethedilen yerlere sancak beyi veya subaşı yanında kadı veya naipler de atamıştı. Naipler, kadı tarafından belirlenir ve kazaskerin onayı ile tasdik edilirdi. Arap coğrafyasındaki kadıların bölge ahalisinden naipler seçmesi gelenek hâlini almıştı. XVII. yüzyılda İstanbul'daki nahiyelerde pek

çok naip görev yapıyordu. Naipler süresiz olarak tayin edilirler, bağlı olduğu kadının ölümü veya azli hâlinde de görevleri devam ederdi. Kazasker veya Mevleviyet payeli kadılar, kendilerine verilen arpalıklara naipler gönderirlerdi. Naipler, tahsil edilen mahkeme harcının bir kısmını kendileri alır, çoğunu bağlı oldukları kadıya veya kazaskere gönderirlerdi. Naipler, doğrudan Divan ile iletişime geçebilirlerdi (İpşirli, 2006:312-313). Aslında klasik devirlerden sonra zamanla kadıdan çok naipten bahsedilmesi, onların doğrudan kazaskerlerin vekili olmasından da ileri gelmektedir. Çünkü gerçekte Rumeli'nin kadısı Rumeli Kazaskeri, Anadolu'nun kadısı da Anadolu Kazaskeri'dir. Fakat bunlar kendi adlarına naipler göndermişlerdir. Buna göre naibin vekil anlamında doğru bir şekilde kullanıldığı açıktır (Pakalın, 1983:644). XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde kadılık eski önemini yitirmiştir. Hatta Tanzimat'ın hemen öncesinde büyük şehir merkezlerinde bile kadılığın yerini naiplik almış ve yetkisi sadece adlî saha ile sınırlanmıştı. 1846 yılında Ticaret Mahkemelerinin kurulması, daha sonra Nizamiye Mahkemeleri olarak tanımlanan meclislerin kaza, liva ve vilâyetler tesis edilmesi ile naiplerin başkanlığındaki şer'î mahkemelerin görev alanları evlenme-boşanma, miras ve tapu gibi bazı hususlara münhasır kaldı. Bununla birlikte naipler, vilâyet, liva ve kazalardaki idare meclislerinin doğal üyesi idiler. Bu idare meclisleri, aynı zamanda devlet memurlarının yargılandığı idarî mahkemeler idi. 1854 yılında İstanbul'da naip yetiştirmek için 2 yıllık Muallimhane-i Nüvvâb adlı bir okul kuruldu. Buradan mezun olanlar hem şeriat mahkemelerinde hem de Nizamiye Mahkemelerinde hâkim olarak görev yapmaya başladılar (Çadırcı, 2013:279-282). Bu eğitim kurumu, 1885 yılında Mekteb-i Nüvvâb, 1908'de de Mekteb-i Kuzât, 1909 yılında da Medresetü'l-Kuzât olarak isimlendirilmiştir (İpşirli, 2003:343). Adliye Nezareti kurulunca şeriat mahkemeleri de buraya bağlandı, ancak naipler şeyhülislâm tarafından atanmaya devam etti. Daha sonra yapılan düzenlemelerle vilayet merkezleri birinci sınıf, liva merkezleri ikinci sınıf, kazalar da üçüncü sınıf naiplik olarak belirlendi. Naipler hem şeriat hem de Nizamiye Mahkemelerinin başkanı olarak görev yapıyorlardı (Çadırcı, 2013:281-283). Bu kısa ve özlü

değerlendirmeden sonra 83 Numaralı Rumeli Ahkâm (Şikâyet) Defterinde yer alan hükümlerin mahiyeti ve değerlendirilmesine geçebiliriz.

A. 83 Numaralı Rumeli Ahkâm Defteri

1. Defterin Tanıtımı

İncelediğimiz defter, T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde Bâb-ı Asafî Rumeli Ahkâm Defterleri (BOA. A. {DVNS.AHKR.d.}) fonunda 83 numarada kayıtlıdır. Defterin 1. sayfasındaki 3 Safer 1278 tarihli ilk hüküm müstesna diğer hükümler kronolojik olarak sıralanmıştır. Yani 2. hüküm ile sonuncu hükümler Evâhir-i Muharrem 1276 ile Evâhir-i Cumadelûlâ 1278 tarihleri arasında olup toplam hüküm sayısı 371'dir. Defterdeki hükümlerin ısdar edildiği tarihlerde görev yapan sadrazam ve hariciye nazırlarının kimler olduğu da defter aralarında belirtilmiştir. Her hükmün sonunda ortada hükmü yazan kâtiplerin mahlâsları yer almaktadır. Sol alt köşede de hükmün tarihi evâil, evâsıt ve evâhir şeklinde onluk sisteme göre aylar ve yıllarla birlikte yazılmıştır. Hükümler, hitap cümlesi, davanın veya şikâyetin özeti (nakil) ve dava veya şikâyet ile ilgili verilen emir (hüküm) olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan hitapta, emr-i şerifin gönderildiği eyalet valileri, sancak mutasarrıfları veya kaymakamlarına, rütbe ve nişanlarıyla birlikte isimleri zikredilerek hitap edilirken kaza naip ve müftüsü ile a'zâ-yı meclis-i memleket veya vücûh-ı memleket, isimleri belirtilmeden muhatap alınmıştır.¹ Bazı hükümler ise doğrudan doğruya kaza naip ve müftüsü ile a'zâ-yı meclis-i memlekete hitap ile başlamıştır.² Bazı hükümlerde de

¹“Mülhakâtıyla Selanik Eyaleti Valisi ve Mecîdiyye nişân-ı hümayûnumun birinci rütbesinin hâ'iz ve hâmilî vezîrim İsmail Rahmî Paşa iclâluhuya ve rikâb-ı hümayûn-ı şâhânem kapucubaşlarından Siroz kâ'immakâmı Ahmed Râ'if dâme mecduhuya ve Razlık kazâsı nâ'ibine ve müdür-i kazâ ve vücûh-ı memlekete hüküm ki! (BOA. A. {DVNS.AHKR.d.83, 38/52}”.

² “Piremedi kazâsı nâ'ibine ve müdür-i kazâ ve vücûh-ı memlekete hüküm ki! (BOA. A. {DVNS.AHKR.d.83, 50/78}).

eyalet ismi zikredilmeden sancak mutasarrıfına hitap edilmiştir.³ Hitap cümlesinde mülki âmirlerden eyalet valileri için “iclâluhu”, sancak mutasarrıfı ve kaymakamları için rütbesine göre “dâme mecduhu, dâme ikbâlûhu, zîde uluvvuhu” ve yargı mensubu olan naip ile fetvadadan sorumlu müftülerin ikisine birden nadiren “zide ilmühümâ” gibi dua tabirleri kullanılmıştır. Bizim inceleyeceğimiz Tırhala Mutasarrıflığı için örnek verecek olursak Tırhala Mutasarrıfı Mirmiran Tayyib Paşa için “dâme ikbâlûhu” duası kullanılırken 1859-1860 yılları arasında görev yapan Golo Kaymakamı Istabl-ı Âmire Müdürlüğü Payelisi Hüseyin Hüsnü Bey için “zîde uluvvuhu” duaları kullanılmıştır. Aralık 1860’tan sonra Golo Kaymakamının değiştiği görülüyor. Buna göre, 166. hükümden itibaren Aralık 1860 ile Kasım 1861 yılları arasında Golo Kaymakamı olan Rütbe-i Sâniye Müttemayizi Tahir için de “zîde uluvvuhu” duaları kullanılmıştır.

2. Hükümlerin Gönderildiği İdarî Birimler

İncelediğimiz 83 Numaralı Rumeli Ahkâm Defteri (Rumeli Defteri) her ne kadar bir eyalet ismi taşısa da burada kastedilen Rumeli tabirinin coğrafi bölge anlamında kullanıldığı açıktır. Çünkü defterde Rumeli eyaletinden başka Selanik, Yanya, Üsküp, Niş ve Edirne eyaletleri dâhilindeki sancak ve kazalardan gelen şikâyetler için de hükümler bulunmaktadır. Bunun yanında yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, eyalet adı belirtilmeden doğrudan sancak ve kaza adlarıyla başlayan hükümler de bulunmaktadır. Bu durum, müstakil sancaklarla ilgili olmalıdır. Çünkü 1858 yılında vali, mutasarrıf, kaymakam ve müdürlerin görev ve yetkileri ile ilgili olarak neşredilen talimatname ile kurulan müstakil sancaklar, herhangi bir eyalete değil doğrudan merkeze bağlanmış ve valilerin yetkilerine sahip olmuşlardır (Torun, 2012:193-194). Tırhala sancağı da bu yıllarda müstakil sancaklardan olmuştur (Örenç, 2006:378). Hükümlerde geçtiği şekilde emr-i şerîflerin gönderildiği eyalet veya sancak ve kazaların adı ve sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Hükümler,

³“Mîr-i Mîrân-ı Kirâmımdan Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Tayyib Paşa dâme ikbâlühuya ve Alasonya kazâsı nâ’ibine ve müdür-i kazâ ve vücûh-ı memlekete hüküm ki! (BOA. A. {DVNS.AHKR.d.83, 28/38}”.

eyalet içinde yer alan sancağa bağlı kazalara gönderilmişse tabloda sadece eyalet adını esas aldık. Hitaplarda sadece sancak ve ona bağlı kaza ismi geçmiş ise sadece sancak adını, sadece kaza ismi belirtilen hükümler için de kaza isimlerini esas aldık. Ayrıca hitaplarda bazı sancaklar için “sancak” kelimesi kullanılmadan doğrudan kaymakama hitap edilmiştir. Biz bunları da kaymakamlık olarak belirttik. Bazı sancaklar için de bazı hükümlerde sancak tanımlaması kullanılırken bazılarında doğrudan kaymakam muhatap alınmıştır. Bunları da sancak kelimesinden sonra parantez içinde kaymakamlık ibaresini yazarak belirttik. Aslında kaymakamlık olarak tanımladığımız idarî birimler de Tanzimat öncesi mütesellimler tarafından idare edilen sancaklardır. 1842 yılında muhassılığın kaldırılmasından sonra sancaklara kaymakamlar tayin edilmiştir (Çadırcı, 2013: 236). Gerçekte bu bir anlamda isim değişikliğidir. Defterdeki 47. hüküm bir şahsa hitaben başladığı için bunu da davanın geçtiği yer adı ile birlikte belirttik.

Tablo 1. Hükümlerin Gönderildiği Yerler

Hükümün Gönderildiği Yer	Hüküm Sayısı
Rumeli Eyaleti	38
Yanya Eyaleti	59
Selanik Eyaleti	67
Üsküp Eyaleti	5
Edirne Eyaleti	2
Vidin Eyaleti	1
Niş Eyaleti	3
Tırhala Sancağı	23
Niş Sancağı	1

Sofya Sancağı	1
Prizren Sancağı	1
İşkodra Sancağı	10
Ergiri Sancağı (Kaymakamlık)	15
Berat Sancağı (Kaymakamlık)	6
Samako Sancağı (Kaymakamlık)	2
Köstendil Sancağı (Kaymakamlık)	6
Filibe Sancağı (Kaymakamlık)	19
Golos Kaymakamlığı	12
Lofça Kaymakamlığı	1
Kesriye Kaymakamlığı	5
Ohri Kaymakamlığı	3
Siroz Kaymakamlığı	43
Drama Kaymakamlığı	15
Üsküp Kaymakamlığı	1
Tırhala Kazası	1
Tiran Kazası	1
Debre-i Zir ve Bâlâ Kazası	1
Görice Kazası	1
Florina Kazası	1
Pravişte Kazası	1

Yenice-i Karasu Kazası	4
Yenice-i Vardar Kazası	4
Şehirköyü Kazası	1
Dimetoka Kazası	1
Kumanova Kazası	1
Karaferye Kazası	1
Serfice Kazası	1
Tepedelen Kazası	1
Pınarhisarı Kazası	1
Zihne Kazası	7
Premedi Kazası	2
Kayalar Kazası	1
Abdurrauf Efendi (Yenice-i Vardar Kazası)	1
Bersiyeh Kazası	1
Mezran? Kazası	1
Toplam Hüküm Sayısı	371

B. Tırhala Sancağına Gönderilen Hükümler

Tabloda da görüleceği üzere en fazla hüküm Selanik eyaletine gönderilmiştir. Bununla birlikte bizim inceleme konumuz olan Tırhala sancağına 23 hüküm gönderilmiştir. Golos Kaymakamlığı da Tırhala'ya bağlı olduğu için doğrudan Golos Kaymakamlığına hitaben başlayan hükümler de bu makalenin konusu içindedir. Dolayısıyla Tırhala sancağı ve Golos Kaymakamlığına hitaben gönderilen ve davaların adı geçen yerler ahalisiyle ilgili olduğu

toplam 35 hüküm bulunmaktadır. Bu 35 hükmü birçok yönden sınıflandırmak mümkündür. Tırhala sancağı ile ilgili hükümleri, dava konusunun geçtiği kaza ve karye gibi yerleşim yerlerine ve davaların konularına göre de sınıflandırabilir. Hükümlerde bahsedilen dava konuları toprak ve miras anlaşmazlıkları, fuzûlî müdahale ve borç tahsili gibi çeşitli şikâyetleri ihtiva etmektedir. Aşağıdaki tabloda Tırhala sancağına gönderilen hükümlerde yer alan dava konuları, olayların geçtiği yerlerin isimleri ve hüküm sayıları gösterilmiştir.

Tablo 2. Tırhala Sancağı'ndaki Davaların (Şikâyetlerin) Niteliği (1859-1861)

Dava (Şikâyet) Konusu	Kaza - Köy	Sayfa / Hüküm No
Miras Anlaşmazlığı	Golos - Lankoz	10 / 13
Miras Anlaşmazlığı	Golos - Argalaşni	18 / 25
Harman Yeri Anlaşmazlığı	Alasonya - Lefto	28 / 38
Fuzûlî Zabt	Alasonya - Livad	42 / 60
Fuzûlî Zabt	Golos -	46 / 68
Fuzûlî Müdahale	Yenişehrifener - Likordi	48 / 72
Fuzûlî Zabt	Golos -	51 / 79
Borç Meselesi	Yenişehrifener -	52 / 83
Gabn-ı Fâhiş Meselesi	Tırhala -	53-54 / 84
Miras Anlaşmazlığı	Golos - Milyas	55-56 / 86
Miras Anlaşmazlığı	Yenişehrifener -	69 / 113
Miras Anlaşmazlığı	Yenişehrifener - Sarıca	72-76 / 122
Miras Anlaşmazlığı	Golos - Lefkoz	79-80 / 129
Borç Meselesi	Golos - Melis	99 / 166

83 Numaralı Rumeli Ahkâm Defterine Göre Tırhala Sancağı (1859-1861)

Borç Meselesi	Tırhala -	99-100 / 167
Fuzûlî Müdahale	Bülbülce Adası -	110 / 190
Miras Anlaşmazlığı	Bülbülce Adası -	118-119 / 206
Borç Meselesi	Golos -	126-127 / 221
Borç Meselesi	Golos -	140 / 248
Borç Meselesi	Golos – Draki	146 / 258
Borç Meselesi	Golos -	155 / 277
Borç Meselesi	Golos – Ergaştırma	158 / 285
Borç Meselesi	Golos -	159-160 / 288
Borç Meselesi	Golos -	162 / 290
Miras Anlaşmazlığı	Tırhala -	176 / 315
Borç Meselesi	Tırhala -	178 / 319
Fuzûlî Müdahale	Golos – Ergalaşni	178-179 / 320
Fuzûlî Müdahale	Golos – Ergalaşni	179 / 321
Fuzûlî Müdahale	Golos – Ergalaşni	179 / 322
Fuzûlî Müdahale	Golos – Ergalaşni	179-180 / 323
Fuzûlî Müdahale	Golos – Portariye	190 / 350
Miras Anlaşmazlığı	Golos – Lakfoz	191 / 352
Miras Anlaşmazlığı	Golos – Lakfoz	192 / 354
Borç Meselesi	Golos – Ergalaşni	192 / 355
Harman Yeri Anlaşmazlığı	Yenişehrifener – Lefto	1 / 1

Toplam Hüküm Sayısı	35
---------------------	----

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde, Tırhala sancağı dâhilinde şikâyet konusu olan davaların büyük çoğunluğunun miras anlaşmazlığı, borç (alacak-verecek) meselesi ve fuzûlî müdahale/zabt konularıyla ilgili olduğunu görürüz. Bunlardan başka 2 şikâyet konusu da aynı davaya aittir ki bu da toprak (harman yeri) anlaşmazlığıdır. Aslında bu dava da fuzûlî zabt/müdahaleye dâhil edilebilir. Gabn-ı fâhiş meselesi olarak belirttiğimiz husus da netice itibariyle bir nevi alacak-verecek meselesidir. Bununla birlikte bu gabn-ı fâhiş meselesi diğerlerinden hayli farklı bir mahiyeti hâizdir. Bu genel değerlendirmelerden sonra Tırhala sancağına ait hükümlerin analizini yapabiliriz.

1. Miras Anlaşmazlıkları

Tırhala sancağına ait hükümlerde toplam 9 hükmün miras anlaşmazlığı ile ilgili olduğu görülmektedir. Osmanlı mahkemelerinde, veraset konusu ve miras anlaşmazlıkları İslâm hukuku temelinde ele alınır ve fıkıh kaynaklarında ferâiz ilmi olarak belirtilen İslâm miras hukukuna göre çözümlenirdi. Mahkemeye intikal eden miras anlaşmazlıkları, çözüme kavuşturulup vârislerin payları belirlendikten sonra tereke kayıtları sicillere kaydedilirdi. Ölen kişinin bıraktığı mal varlığı anlamına gelen terekeler (veya muhallefat / metrûkât) için müstakil defterlerin tutulduğu da olurdu. Bu durumda iş yükü ağır olan eyalet / vilâyetlerdeki Mevleviyet kadılıklarında miras işlerine bakmak için kazaskerler veya mahallin kadısı tarafından kassamlar görevlendirilirdi. Bunların hazırladığı kassam defterlerinde de ölen kişinin terekeleri ayrıntılı bir şekilde bulunurdu. Diğer kazalarda ise tereke kayıtları kadı sicillerine karışık olarak yazılırdı (Bozkurt, 2013:196-197). Belirtmiş olduğumuz miras hukuku (ferâiz), İslâm hukukunun temelini oluşturan kitap ve sünnete dayanmakta idi. Buna göre Kur'an-ı Kerîm'de Nisa sûresinin 11, 12 ve 176. âyetlerinde vârislerin kimler olduğu ve terekeden ne kadar hisse alacakları ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna istinaden İslâm hukukuna göre miras taksiminde birkaç örnek verebiliriz: Ölen kişinin vârisleri sadece

oğlu ve kızı ise oğul iki pay, kız ise bir pay alır. Müteveffanın çocukları yoksa ve sadece anne ve babası mirasçı ise o vakit anne üçte bir baba da üçte iki pay alır. Ölenin anne ve babası ile birlikte çocukları da varsa o vakit anne ve babanın her birine altıda bir, geriye kalanlar da çocuklara verilir. Çocuğu olan koca ölürse hanım mirastan sekizde bir, kocanın çocuğu yoksa hanım mirastan dörtte bir oranında hisse alır. Özetlemek gerekirse bu üç ayette emredilen miras taksimatına göre bazı durumlarda kadınlar erkeklerle eşit pay alırken bazı hâllerde de erkekler kadınlardan daha fazla pay almaktadırlar (Efe, 2011:161-162). İncelemiş olduğumuz hükümlerde miras anlaşmazlıkları doğal olarak şer'î mahkemelerin görevi olduğu için konu ile ilgili genel bilgileri verdikten sonra değerlendirmelerimizi hükümlerdeki şikâyetler üzerinde yapabiliriz. Bu noktada miras anlaşmazlıkları ile ilgili konular mülk arazilerle ilgili miras anlaşmazlıkları ve mirî arazilerle ilgili miras anlaşmazlıkların olarak iki grupta incelemek mümkündür.

1.1. Mülk Arazilerle İlgili Miras Anlaşmazlıkları

Osmanlı hukukunda mülk araziler, rakabesi (çıplak mülkiyeti) ve tasarruf hakkı şahıslara ait olan arazilerdir. Mâlik (mülk sahibi), mülk arazisi üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Dilerse arazisini satabilir, hibe edebilir veya vakfedebilir. Mülk araziler, mâlikleri öldüğünde, şer'î mirasçılara intikal eder. Eğer mâlikin mirasçısı yoksa ve vasiyetname de bırakmamışsa o vakit mülkiyet hakkı devlete geçer ve mirî arazi olur. Köy ve kasaba içindeki yarım dönümü geçmeyen mülk arsaların sahipleri ölür de mirasçısı ve vasiyetnamesi yoksa şer'î mahkeme tarafından veya başka devlet görevlilerince burası bir başka şahsa mülk olarak satılır ve geliri devlete kalır. 1858 Arazi Kanunnamesi'nde mülk arazilerin tanımı ve çeşitleri belirtilmiş olup diğer düzenlemeleri fıkıh kitaplarına bırakılmıştır (Cin, 2019:47-48). Buna göre mülk arazilerle ilgili hukukî muameleler şer'î mahkemelerin sahasına girmektedir. Miras anlaşmazlıkları ile ilgili aşağıdaki hükümler, mülk arazilerle ilgilidir.

Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Mirmiran Tayyib Paşa ve Golos Kaymakamı, İstabl-ı Âmire Müdürlüğü Payelisi Hüseyin Hüsnü

Bey ve Golos Kazası Naib ve Müftüsü ile Memleket Meclisi Üyelerine hitapla başlayan Evâhir-i Safer 1276 tarihli bir hükümde belirtilen anlaşmazlık, varislerden birinin bütün mirası gasp etmesinden dolayı çıkmıştır. Buna göre, Galos kazasına bağlı Lankoz köyü sâkinelerinden Morfala'nın oğlu olan Yakomi ölmüştür. Yakomi'nin terekesinde hüccet-i şer'iyeye ile mülkiyet üzere mutasarrıf olduğu 2 bâb menzil, 1 kıta bağ, 2 kıta zeytin ağacı ve 1 kıta bahçe ile cümle emval ve eşya ve ayrıca bazı kişilerde bulunan miktarı belli Kuruş cinsinden para bulunmaktadır. Vârisler ise annesi Morfala ve ölenin zevcesi Marya ile küçük oğlu Nikola ve küçük kızları Fedoşli ile Anarence'dir. Mirasın şer'-i şerîfe uygun olarak vârisler arasında paylaşılması gerekirken ölenin (Yakomi) zevcesi Marya, diğerlerinin hisselerini gasp etmiştir (ahz ve zapt). Bunun üzerine Morfala, şer'-i şerîfe uygun olarak mahallinde haklıya hakkının verilmesi (ihkâk-ı hak) için bir emr-i âlînin çıkarılması maksadıyla merkeze bir arzuhal göndermiştir. Bunun üzerine verilen hükümde, yukarıda belirtilen idarî ve adlî görevlilerin, tarafları (vârisleri) mahallinde Meclis-i Memlekete çağırıp yüzleştirmeleri ve şer'-i şerîfe uygun olarak haklıya hakkını verip (ihkâk-ı hak) Morfala'nın hissesini Marya'dan alıvermeleri emredilmiştir (BOA. A. {DVNS.AHKR.d 83, 10 / 13). Burada Memleket Meclisinde konunun İslâm hukukuna göre çözümlenmesi istenmiştir. 1840 yılında taşrada kurulan Muhassıllık Meclisleri, 1842 yılından itibaren Memleket Meclisleri adıyla eyalet ve sancaklarda idarî ve adlî yetkileri olmak üzere 1864 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Memleket Meclislerinin üyeleri arasında o mahallin ileri gelen Müslüman unsuru olduğu gibi gayrimüslimlerin temsilcileri de bulunmakta idi. Kadı veya naipiler de doğal üyelerdi. Mahkeme görevi de gören Memleket Meclislerinde bazı şer'î davalar kadı veya naip marifetiyle karara bağlanırdı (Ekinci, 2017:157). Yukarıda belirttiğimiz miras davasında davacı ve davalılar gayrimüslimdir. Gayrimüslimlerin ise Millet Sistemi çerçevesinde özel hukuku ilgilendiren bu tarz davalarını, öteden beri kendi cemaatleri içinde bulunan kilise mahkemelerine götürmeleri hakları mevcuttur (Küçük, 1999:210). Ancak, miras ve aile hukuku da dâhil olmak üzere özel hukuku ilgilendiren

davalarda gayrimüslimler isterlerse şer'î mahkemelere de başvurabilirlerdi. Hatta gayrimüslimlerin mirasla ilgili anlaşmazlıklarında, davanın şer'î mahkemelerde görülmesi ile ilgili iradeler de bulunmaktadır (Konan, 2015:175-177). Yukarıdaki şikâyette de adı geçen gayrimüslim davacı, davanın şer'e göre çözüme kavuşturulmasını ve adaletin yerine getirilmesini istemiştir. Verilen hükümde de davanın Memleket Meclisinde şer'e göre görülüp adaletin sağlanması istenmiştir. Hükümde yer alan "bâ-hüccet-i şer'iyye mülkiyet üzere mutasarrıf olduğu" ibaresinden bahsedilen gayrimenkullerin mülk arazi oldukları anlaşılmaktadır.

Evâhir-i Rebûlevvel 1276 tarihli bir diğer miras anlaşmazlığı da yine Golos kazasına aittir. Galos kazasına bağlı Argalaşni köyünden Yani veled-i Açı Niko, vefat etmiştir. Terekesinde, menzil, bağ, arsa ve zeytin bahçeleri vardır. Fakat mevta, ölmeden 3 ay önce, bu emlakı akıl sağlığı yerinde olduğu hâlde, aynı köyden Kostandi veled-i Yorgaki'ye 30 bin Kuruş'a "bey'-i bât-ı sahîh-i şer'î" ile temlik üzere satmıştır. Ölen Yani'nin meşrû vârisleri olan kardeşi Estani veled-i Açı Niko ile hanımı olan Margo bint-i Agrameno, gayrimenkullere müdahalede bulunarak bu satışı kabul etmemiştir. Bunun üzerine dava şer'iyye mahkemesinde görülmüştür. Bu satışın şahitleri de mahkemeye çağırılmıştır. Şahitlerin de tanıklığı neticesinde Kostandi'ye hüccet-i şer'iyye⁴ verilerek satışın şer'e uygun olduğu ifade edilmiştir. Estani'nin müdahalesi de men edilmiştir. Fakat Estani gayrimenkullere müdahaleden vazgeçmemiştir. Bunun üzerine Kostandi, müdahalenin men edilmesi için emr-i şerif talebiyle merkeze bir arzuhal göndermiştir. Verilen hükümde, olay yazıldığı gibi gerçekleşmiş ise, Galos Kaymakamı, Nâibi, Müftüsü ve diğer Meclis Azalarının girişimleriyle hüccet-i şer'iyyeye aykırı olan Estani'nin müdahalesinin "marifet-i şer'le" men edilmesi istenmiştir (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 18 / 25}).

⁴ Hüccet, Osmanlı hukuk literatüründe iki farklı anlamda kullanılmıştır. Birinci anlam, bir davayı ispatlayan şahitlik, ikrar ve yemin gibi delillerdir. İkinci anlam ise "kadı huzurunda taraflardan birinin ikrarını diğerinin de bunu tasdikini ihtiva eden" ve bir hükmü içermeyen hususlara dair düzenlenen belgelerdir (Oğuz ve Akgündüz, 1998:446).

Evâsıt-ı Şevval 1276 tarihli bir başka hükümde de mülk ve müşterek toprakların da içinde olduğu bir miras anlaşmazlığı söz konusudur. Aslında burada verasetten kaynaklanan borçların tahsiline yanaşmayanların mülklerinin devletçe sattırılması hadisesi vardır. Varislerin mirastaki paylarını şer'e göre alabilmeleri için iki defa emr-i şerif çıkmıştır. Fakat iş çözümlenememiştir. İkinci emr-i şerif üzere Meclis-i Şer'de görülen davada davalıların borçlarını ödemeye güçleri olduğu hâlde ödemedikleri anlaşılınca Golos'ta hapsedilmişlerdir. Bunun üzerine Golos kaymakamı ve Golos Memleket Meclisi, tahrirat ve bir kıta mazbata ile davacıların hakkını alıvermek için, hapsedilen davalıların urûzları vefa etmez ise akarlarının satılması için emr-i şerif sudûrunu talep etmişlerdir. Rumeli Kazaskeri Mevlâna Mehmed Şerif Bey de aynı görüştedir. Konu Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyyede de görüşülmüştür. Buradan gelen mazbatada da aynı görüş savunulmuştur. Vârislerin alacağı toplam 218.735 Kuruş'un tahsil edilmesi için davalı Penapot, Maryo ve Eleni'ye ait urûz ve akarlarının marifet-i şer ve meclis ile mübaşir nezaretinde müzayede ile sattırılarak borcun ödenmesine yönelik emr-i şerif sadır olmuştur. Hükümdeki emirler yerine getirilmiş, fakat davalılar farklı iddialarla buna itiraz etmişlerdir. Bunun üzerine davacıların vekilleri Dersaadet'e çağrılarak ifadelerine başvurulmuştur. Neticede müstekiler yine haklı bulunmuş ve Sadrazamdan vârislere bir mektup verilerek ödemelerin yapılmasında davalıların müdahalesinin önlenmesi ve tahsilâtın güvenle yapılması için gerekenin yapılması yetkililerden istenmiştir (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 55-56 / 86).

Evâhir-i Zilhicce 1276 tarihli bir hükümde de Yenişehir'inde Bayraklı Cami-i Şerifi Mahallesi'nde Kunduzoğlu Osman ile İbrahim'in yarı yarıya ortak olduğu sınırları belli olan 1 bâb kahvehane ile 1 bâb bakkal dükkânı ile ilgili bir davadan bahsedilmektedir. Ortaklardan Osman bundan 15 sene önce vefat etmiştir. Vârisleri ise zevcesi Gülşen Hatun ile kızları Kebire ve Şemsi ve oğulları Hüseyin ve Halil'dir. Osman'ın çocukları henüz küçük yaştadır. Diğer ortak İbrahim de daha sonra vefat etmiştir. Onun vârisleri de zevcesi Âtike Hatun ile kardeşinin oğulları (İbrahim'in yeğenleri)dir. İbrahim'in vârisleri, diğerlerinin

hisselerini 1266 yılında başka birisine dörtte bir fiyatına (noksân-ı fâhişe) şer'-i şerife aykırı olarak (bilâ-müsevveg-i şer'î) satmıştır. Daha sonra bu hisseler başka alışverişlere de uğramıştır. Bu satışlar sonunda Yenişehir ahalisinden Ekmekçi Yanokî'nin eline geçmiştir. Bu esnada âkilbâliğ olan Halil ve Şemsi, merkeze bir dilekçe yazarak hisselerine el koyan Yanokî ile mahallinde huzur-ı şer'de mahkeme olunup kahve ve bakkal dükkânlarındaki hisselerinin aliverilmesi için bir emr-i şerîf çıkarılmasını istemişlerdir (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 69 / 113). Hüküm muhtevâsından Yenişehirifener kazasındaki kadının Mevlâna (Molla) payeli, dolayısıyla adı geçen kazanın da Mevleviyet kadılığı olduğu anlaşılmaktadır.

Evâil-i Ramazan 1277 tarihli bir başka hükümde de varislerden birinin başka diyarda olmasından kaynaklı bir mağduriyet mevcuttur. Bülbülce Adası sâkinlerinden olan Asalis Analonis, hüccet-i şeriye ile mülkiyet üzere tasarruf ettiği ve içinde ağaçları olan 1 kıta zeytin bahçesi olduğu hâlde ölmüştür. Bu bahçe, vârisleri olan Manol, Dimitri, Yorgi ve Niko'ya intikal etmiştir. Bu sırada Manol, başka bir diyardadır. Diğer 3 kardeş, kendi hisselerine kanaat etmeyerek onun hissesini de şer'e aykırı olarak fuzûlî zapt etmişlerdir. Daha sonra kendi hisseleriyle beraber onun hissesini de ada sâkinlerinden Dimitri Velestekontî'ye satmışlardır. Manol da şer'e göre hakkını alabilmek için emr-i şerîf talep etmiştir (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 118-119 / 206).

Burada bazı önemli noktalar mevcuttur. Dava yeri Bülbülce kazasıdır. Dava / şikâyet konusu ise kardeşlerden birinin miras hissesinin zapt edilip başkasına satılmasıdır. Şikâyetin değerlendirileceği, haksızlığın giderileceği ve şerî bir duruşmanın yapılacağı yer Memleket Meclisidir. Hükümden anlaşıldığına göre davacı, yerel mahkemeye gitmeden doğrudan merkeze arzuhal takdim etmiştir. Bu arzuhali bizzat kendisinin mi götürdüğü, yoksa vekil aracılığıyla mı gönderdiği belirsizdir. Burada diğer önemli bir husus da vakanın üzerinden özürsüz 15 sene geçip geçmediğinin araştırılması gerektiğidir. İslâm ve Osmanlı hukuku terminolojisinde, bugün zaman aşımı olarak değerlendirilen terim, mürûruzzaman olarak tanımlanmıştır. İslâm hukukunda zaman aşımı ile hakların düşmeyeceği bir prensiptir. Kitap ve sünnetle

sâbittir. Dolayısıyla bu konu Malikî mezhebi ve son dönem Hanefî mezhebi hukukçuları tarafından ictehadî bir karar olarak görülerek davaların dinlenebilmesi için zaman sınırlaması yapılmıştır. Osmanlı hukuku da Hanefî hukukçuların benimsediği 36 seneyi mürûruzzaman süresi olarak kabul etmiştir. Fakat Kanunî Sultan Süleyman devrinde Ebussuud Efendi'nin fetvalarıyla miras ve vakıflarla ilgili davalar hariç olmak üzere şer'î bir özür olmaksızın mürûruzzamanın sınırı 15 sene olarak kabul edilmiştir. Daha sonra yine Ebussuud Efendi'nin fetvasıyla miras davaları da bu 15 senelik sınırlamaya dâhil edilmiştir. Bu 15 senelik dava açma süresi, alacak-verecek meseleleri gibi davalar ile mülk araziler içindir (Akgündüz, 1998:43-44, 46, 51). Yukarıdaki hükümde de bu 15 senelik süreye dikkat edilmesi istenmiştir. Burada, 15 senelik süre dolsa bile davacının diyar-ı âherde olması her hâlde şer'î bir özürdür. Dolayısıyla her hâlükârda böyle bir davanın dinlenmesi, yukarıda belirtmiş olduğumuz mürûruzzaman şartları gereğidir.

50

Evâsıt-ı Rebûlevvel 1278 tarihinde çıkarılan başka bir hüküm de, kardeşlerden birinin, diğer kardeşlerin mirastaki haklarını gasp ve zapt etmesi ile ilgilidir. Buna göre, Tırhala kazasındaki Tirebolu Mahallesi sâkinlerinden Dimitri, bundan önce ölmüştür. Mevtânın adı geçen mahallede hüccet-i şeriyeye ile mülkiyet üzere sahip olduğu 1 bâb menzil, 2 bâb dükkân, emvâl, eşya, nakit para ve bazı insanlarda olan 10.950 Kuruş alacağı vardır. Bu mal ve emlâk, şer'i vârisleri olan oğulları ve kızı Yorgi, Sofiya ve Yanaki'ye (bilveresüşşer'î) intikal etmiştir. Fakat Yanaki kendi hissesine kanaat etmeyerek kardeşlerinin hisselerini de şer'e aykırı olarak (hilâf-ı şer-i şerîf) fuzûlî olarak gasp edip (ahz ve zabt) diğerlerine zulmetmiştir. Yorgi ve Sofya da konunun mahallinde şer'e göre bakılarak haklarının alınması için emr-i şerîf çıkarılmasını dilekçe ile merkezden talep etmişlerdir. Çıkan hükümde, davanın Meclis-i Memlekette şer ile görülmesi emredilmiştir. 15 senelik zaman aşımına da vurgu yapılmıştır (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 176 / 315). Önceki hükümde olduğu gibi burada da zaman aşımına dikkat edilmesi talep edilmiştir. Aslında bu dava konusu, gasp ve zapt olarak, yani mala müdahale çerçevesinde de

değerlendirilebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Memleket Meclisi, kaza görevini de bu şekilde izhar etmektedir.

Mülk arazi ile ilgili son miras anlaşmazlığı da Golos'a bağlı Lakfoz köyünde geçmektedir. Golos'un adlî ve idarî mercilerine hitaben yazılan Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1278 tarihli hükümde belirtildiği üzere, Golos kazasına bağlı Lakfoz köyü sakinlerinden Alaksandri'nin, köyünde "bâ-hüccet-i şer'iyye mülkiyet üzere mutasarrıf olduğu" içinde ağaçları olan 10 kıta zeytin bahçesi ile 5 kıta dut bahçesi bulunmaktadır. Alaksandri bundan önce ölmüştür. Onun bu bahçeleri, "bilveresü'ş-şer'î" oğulları Yorgaki ve Nikoloki ile kızları Anasti ve Fazino'ya intikal etmiştir. Fakat Nikolaki kendi payına düşene kanaat etmeyerek kardeşlerinin hisselerine de "fuzulî müdâhale"de bulunmaktadır. Bundan dolayı Yorgaki, Anasti ve Fazino, "mahallinde şer'le ru'yet ve ihkâk-ı hak olunmak" için emr-i şerîf çıkarılmasını dilekçe ile istemişlerdir. Emirde, Golos'un adlî ve idarî mercilerinin marifetiyle tarafların Meclis-i Memlekete çağrılıp yüzleştirilmesi ve şer'le davanın görülmesi istenmiştir. Eğer yazıldığı gibi sebepsiz yere bir müdahalenin olduğu "huzûr-ı şer'de" ortaya çıkarsa şer' marifetiyle bunun engellenmesi de emredilmiştir (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 192 / 354).

1.2. Mirî Arazilerle İlgili Miras Anlaşmazlıkları

Aşağıda yer alan ve muhtevastan bahsedeceğimiz miras anlaşmazlığındaki gayrimenkuller, mirî arazi statüsüne girmektedir. Bu yüzden mülkiyet üzere temlik değil, sahib-i arz memurunun izni ile tefviz ve ferağ edilme söz konusudur. Osmanlı hukuk sisteminde mülkiyeti devlete ait olan topraklara mirî arazi adı verilirdi. Mirî topraklar, işlenmesi ve belirli vergilerin ödenmesi karşılığında köylü hanelerine / ailelerine bir nevi kiralanırdı. Köylünün bu tasarruf hakkı babadan oğula geçecek şekilde olurdu. Bu tarz toprak ve çiftliklerin tasarruf hakları bir belge ile köylü ailelerine verilirdi (Pamuk, 2013:39). İşte bu mirî arazinin rakabesi (mülkiyet) devlette kalmak şartıyla tasarruf hakkının belirli bir bedel (tapu) karşılığında ve her sene toprağı işleyip mahsulden vergi vermek (aşar) koşuluyla devlet tarafından kişilere devredilmesine tefviz denir. Buna göre, Tanzimat'a kadar

olan devrede tımar sahipleri, devletin temsilcisi olarak mirî araziye tefviz etmişlerdir. Devletin temsilcisi sıfatıyla tefviz işini yapanlar Tanzimat'ın ilanından 1847'ye kadar "kısmen sipahiler" ile mültezimler ve muhassıllar, 1847'den 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'ne kadar da mültezimler tefviz işini yapmışlardır. 1858'den 1874 yılına kadar ise mal memurları, devleti temsilen tefvizle görevlendirilmişlerdir. 1874 yılında tapu teşkilâtının kurulması ile de tapu memurları bu görevi icra etmişlerdir (Cin, 2019:103-104). Aşağıdaki hüküm özetlerinde geçen sahib-i arzdan kasıt, bu tarihlerde tefviz işiyle görevli olan mal memurları olmalıdır. Esasında ilk devirlerden beri mirî arazinin hukuku, mülk arazilerin tabi olduğu fıkıh hükümlerinden farklı olarak daha çok örfü hukuka göre şekillenmiştir. Dolayısıyla mirî arazinin hukukî statüsü, daha çok ferman ve kanunnamelerle tanzim edilmiştir (Barkan, 1940:329). Yine mirî arazi ile ilgili olan diğer bir terim de ferağdır. Ferağ, mirî araziye tasarruf eden kişilerin bu tasarruf hakkını başkasına devretmesidir. Ferağ, icareteynli vakıf gayrimenkullerinin mutasarrıfları tarafından da yapılabilirdi. Ferağ eden kişiye Fâriğ denir. Ferağ bedelsiz olabileceği gibi belli bir bedel mukabilinde de yapılabilirdi. Ferağ için, asıl mülk sahibi olan devletin veya söz konusu arazi icareteynli vakıf ise vakıf mütevellisinin (burada mal memurunun) sahib-i arz sıfatıyla izin vermesi gerekir (Bardakoğlu, 1995:351). Mirî arazilerle ilgili miras anlaşmazlığına dair sadece bir hüküm bulunmaktadır. Bu hükmün kısa özetini vererek analizini yapabiliriz.

Evâsıt-ı Muharrem 1277 tarihli bir hükümde, Esseyyif Mehmed Ârif, Yenişehirfener'e bağlı Sarıca köyü toprağında bulunan çiftliğinde geçen yıl vefat etmiştir. Merhûm, zengin bir kişidir. Meclis-i Şer' de, devletin sâhib-i arz memuru olan Mehmed Tefvik Bey'in ve diğer şahitlerin huzurunda ölen kişinin şer'î vârisleri belirtilmiştir. Bu vârisler şunlardır: Merhûmun zevcesi Şerîfe Refiye Hatun, daha önce vefat eden zevcesinden doğma oğulları olan Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası Hülâfasından üçüncü rütbe sahibi Esseyyid Mehmed Hâşim ile Esseyyid İsmail Besim, Esseyyid Ahmed Vecihî ve kızı Şerîfe Hâşime'dir. Buna göre bunların mirasları 8 pay (hisse) olarak tespit edilmiştir. Miras ise, Sarıca ve Hasantatarı köylerinde bulunan müştemilatı ile birlikte

iki adet çiftlik ve bunlara bağlı mirî arazidir. Fakat işin ilginç yanı, adı geçen 2 çiftliğin ve ona bağlı mirî arazilerin (arazi-i emiriyye) asıl mutasarrıfı (tasarruf edeni) olan Şerife Refiye Hatun, bu emlâkı merhum Mehmed Arif'e 1259 yılında belli şartlar altında senet ile ve sâhib-i arz ve şahitler huzurunda Yenişehirifener'de Meclis huzurunda sahib-i arzın izni ile (bâ-re'y-i sahib-i arz) ferâğ etmiştir (bey' ve ferâğ). Fakat Şerife Hatun'un senet ile mühürlenmiş olan ve Mehmed Arif'in de kabul ve tasdik ettiği şartları içeren belgede ifade edildiğine göre 5 Yük Kuruş'a zevcine sattığı bu 2 çiftlik ve arazinin tasarrufu, hayatta olduğu müddetçe kendisinde olacaktır. Eğer kendisi kocasından önce ölürse o vakit bu 5 Yük Kuruş vereselerine verilecektir. Fakat 7 ay sonra aralarında geçimsizlik çıkınca Şerife Refiye ve Ahmed Arif Yenişehirifener'e giderek oradaki sâhib-i arzın izni ve şahitliği ile bir meclis huzurunda önceki satış sözleşmesini feshettirmiştir. Böylece çiftliklerin tasarrufu hüccet ile kendisine yeniden geçmiştir. Geçen yıl zevci ölünce onun 3 oğlu kendisinin çiftlik ve arazisini zapt edip el koymuştur. Şerife Refiye Hatun, kendisine bir vekil tayin ederek Meclis-i Şer'e göndermiştir. Durum eski Rumeli Kazaskeri Mevlâna Hasan Tahsin Bey'den de sorulmuştur. Kazasker, şahitlerin güvenilir olmasını dikkâte alıp diğer evrakları da inceledikten sonra fetvayı havi ilâm çıkarmıştır. Fakat mesele bir türlü çözüme kavuşturulamamıştır. Davalılar iddialarını sürdürmekte ve zapt ettikleri yerleri vermek istememektedirler. Bunun üzerine davacı Şerife Refiye Hatun, bu ilâmın dikkate alınarak meselenin şer'le çözülmesi için merkeze vekilini bir dilekçe ile gönderip emr-i şerîf çıkarılmasını istemiştir. Şerife Refiye Hatun'un vekili, durumu anlatan bir mahzar hazırlayıp fetvahaneye de sunmuştur. Şeyhülislâmlıkta (fetvâ-penâhi) Salı günleri birçok kez şer'î bir meclis tertip edilerek bu davaya bakılmıştır. Şerife Refiye Hatun'un vekili, şahitler ve sahib-i arz memuru da bu davada hazır bulunmuştur. Davacı olan Şerife Refiye Hatun, haklı bulunmuş ve meselenin çözüme kavuşturulması için bizzat sadrazam tarafından da mahalline mektup yazılmıştır. Daha sonra kazaskerin daha önce verdiği ilâmın kaydının bulunarak ilâmda belirtildiği şekilde davanın çözüme kavuşturulmasını ve davalıların adı geçen çiftlik ve

arazilere taarruzunun ve ilama aykırı hareket etmelerinin engellenmesini emreden ve Tırhala sancağı yöneticilerine hitaben hüküm çıkarılmıştır (BOA. A. {DVNS.AHKR.d 83, 72-76 / 122}).

Yukarıdaki davada dikkati çeken husus, daha önce bahsetmiş olduğumuz davalardan farklı olarak bizzat davacı vekilinin merkeze giderek arz-ı mahzar etmesidir. Ayrıca fetvahanede de şer'î bir duruşma (terâfu) yapılmıştır. Ayrıca sadrazamın da Yenişehirfener yöneticilerine meselenin halli için mektup yazması, diğer davalardan farklı olan hususlardandır. Tabii bunda, davalılar arasında Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası Hülâfasından üçüncü rütbe sahibi Esseyid Mehmed Hâşim'in de olması etkili olmalıdır. Buna rağmen Şerife Refiye Hatun'un haklı bulunması, adaletin tecellisinde kayırmacılığın yapılmadığının da bir delili olabilir.

1.3. Diğer Miras Anlaşmazlıkları

Bazı miras anlaşmazlıklarında, dava konusu olan emlakın cinsi ve tasarruf şekli net olarak belirtilmemiştir. Bu grupta değerlendirebileceğimiz, Evâil-i Safer 1277 tarihli bir hükümde usûl tartışması olduğu görülüyor. Golos kazasına bağlı Lefkoz köyünden Yakomi veled-i Haçi Nikola 8 sene önce ölmüştür. Kassam tarafından bir kıta tereke defteri tahrir edilmiş ve mirası vârisler arasında paylaştırılmış (tevzî ve taksîm)tir. Fakat ölenin anası Mavrekula, ölen oğlunun tereke defterine kaydedilmeyen emlak, akar ve nükûd (nakit para) ile bazı insanlarda olan alacaklarının (zimem-i nâs) diğer varisler tarafından gizlendiğini beyan ederek şer'î mahkemeden 15 Ramazan 1266 tarihli bir ilam almıştır. Bunun üzerine vârisler arasında tartışma çıkınca arabulucular (muslihûn) vasıtasıyla bu gizlenen mal varlığından feragat edip (alâ tarîku't-tehârüc) 4.164 Kuruş bedel-i sulh almaya razı olmuştur. Fakat ilamın meâlinin usûlüne muvafık olmadığına dair fetvahaneden hâmişine işaret koyulmuştur. Bu konuda tashih-i dava (davayı düzeltme) yapılacaktır. Bunun üzerine davacı Mavrekula, yapılacak tashih-i dava öncesi mahkemeye başvurarak vaktiyle kassam defterindeki terekenin düşük bedel ile hesap edildiğini, ayrıca müteveffanın gizlenen mal varlığının köy ahalisinin temettüat defterlerine bakılarak ve köy kocabaşlarının ifadelerine başvurularak açığa çıkarılmasını ve taksim edilip paylaştırılmasını isteyince kendisine, bilinmeyen

şeyler üzerindeki iddiaların mahkemece dinlenmeye lâyık (mesmûa) olmadığı söylenerek buna göre bir ilâm-ı şer'î verilmiştir. Davacı Mavrekula, oğlu Alokadesi Estanaki'yi vekil-i sâbit yaparak Tırhala'ya göndermiştir. Burada Meclis-i Mahsûs Odası'nda akdedilen Meclis-i Şer'de adı geçen vekil, vârislerden Yani'nin yanında olayı anlatmıştır. Daha sonra vekil Estanaki, merkeze bir arzuhal yazarak müvekkilesinin sürekli bu tarz boş davalara müracaat ile kendisini pek çok masrafa sokarak cezalandırdığını beyan edip eğer müvekkilesi (Mavrekula), kassam defteri harici gizli mal varlığı ile ilgili tekrar dava açmaya girişirse bunun men edilmesi için emr-i şerif çıkarılmasını istirhamı etmiştir. Arzuhaline, son verilen ilam ve Tırhala Meclisinin verdiği mazbatayı da eklemiştir. Bu husus, Rumeli Kazaskeri Mevlâna Mehmed Zeki Efendi'ye bilfiil sorulmuştur. Kazaskerden gelen ilamda bu konuda emr-i şerif çıkarılmasının padişahın reyine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Bunun üzerine çıkan hükmün emir bölümünde, bu husus inha ve ilam olduğu gibi ise Mavrekula'nın tashih-i dava öncesi cezalandırmak amacıyla taarruz ve müdahalenin önlenmesi istenmiştir (BOA. A. {DVNS.AHKR.d 83, 79-80 / 129). Söz konusu emlâkın, arazi-i memlûke (mülk arazi) mi yoksa emiriyye mi olduğu konusunda hüküm belgesinde herhangi bir bilgi yoktur. Sahib-i arzdan bahsedilmeyip mirî arazi olduğuna dair bir işaret de olmamasına rağmen mülk araziden de bahsedilmez. Dolayısıyla bu şikâyet örneğini de ayrı bir başlık altında değerlendiriyoruz. Ayrıca bizde, hükümde yer alan bilgilerin kâtip kaynaklı karışık ve eksik verildiği şüphesi oluşmuştur. Çünkü davacının muhtemelen eski zevcinden olma oğlu Estanaki'yi vekil tayin etmesine rağmen bizzat vekil Estanaki, anası Mavrekula'nın böyle boş davalarla uğraştığını ve dava düzeltme öncesi gizli tereke ile ilgili bir davaya girişecek olursa bunun men edilmesi için Emr-i Şerif çıkarılmasını istemiştir. Buna göre, ölen kişinin tereke defterine kaydedilmeyen, yani gizlenen bir gayrimenkul ve paranın olmadığı bizzat şerî mahkeme tarafından ilam edilerek bilinmeyen şeyler ile ilgili davanın dinlenmeyeceği ifade edilmiştir.

Miras mallarının ne olduğu açıkça belirtilmediği için bu kısımda nakledeceğimiz diğer bir miras anlaşmazlığı da Evâsıt-ı

Cemâziyelevvel 1278 tarihli hükümde yer almaktadır. Bu hükümde de vârislerden birinin mahkemede kabul edilmeyen bir iddiası söz konusudur. Buna rağmen diğer vârisler, iddia sahibinin müdahalesine maruz kalmışlardır. Burada anlatılan vaka, yukarıda da bir şikâyete konu olduğu şekilde yine Lakfoz köyünde geçmektedir. Hükümde belirtildiğine göre, Mahkeme Kâtibi Said, özel olarak şer'î mahkeme tarafından Golos kazasına bağlı Lakfoz köyüne gönderilmiştir. Orada Müslümanlar huzurunda bir şer'î meclis akdetmiştir. Dava konusu şudur: Köy sâkinlerinden Aleksandri veled-i Anastaşi, bundan önce ölmüştür. Vârisleri ise zevcesi Maryo bint-i Yorgaki, kızları Atlena ve Fezino ile oğulları Nikolaki ve Yorgaki'dir. Bunların mirasları pay edilecektir. Mirasları 48 sehimden oluşmaktadır. Bunlardan 6 sehmi zevcesi Maryo'ya, 7'şer sehimden 14 sehmi kızlara, 14'er sehimden toplam 28 sehmi de oğlanlara şer'e göre taksim edilmiştir. Fakat büyük oğul Nikolaki mecliste, kendisinin bundan önce babasının sağlığında iyâlinde iken (bakmakla mükellef olunan çocuk) çalışarak kazandığı malının olduğunu ve babasının borçlarını ödemek için babasına borç para verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, babasının köy sakinlerinden bazı kimselere 31.039 Kuruş borcu olduğunu ve bu borçlara ait 1854, 1855, 1857 ve 1859 tarihli 9 adet borç temessükünün⁵ elinde olduğunu belirterek Babasının talebi doğrultusunda kendi malından bu borçları da "cihet-i karz-ı şer'î" olarak ödediğini iddia etmiştir. Adı geçen kişi, babası adına ödediği toplam 35.639 Kuruş'un vereseden kendisine verilmesi gerektiğini savunmuştur. Onun bu davasının "şer'an iltifata şâyân olmadığı" kendisine ifade edilmiş ve bu davayı savunarak sebepsiz yere kardeşlerini muarazadan men edilmiştir. Kâtip, olayları bu şekilde kayıt altına aldıktan sonra beraberce Meclis-i Şer'e (kazadaki mahkemeye) giderek olay orada aynen nakledilmiştir. Mahkemenin verdiği ilama rağmen Nikolaki, bunu kabul etmemiş ve davasını sürdürerek yine müdahalede bulunmuştur. Bunun üzerine diğer 3 kardeş bu konunun halli için emr-i şerif

⁵ Temessük, "bir borcun ödenmesinin kabul edilmesi, bir şeyin teslim alındığının gösterilmesi gibi hususlarda karşı tarafa verilen bir nevi senettir." Daha sonraları temessük yerine senet tabiri kullanılmıştır (Kütükoğlu, 1998:281).

çıkarılması istemiyle dilekçe ile merkeze başvurmuşlardır. Merkezden gelen emirde, adı geçen kişinin sebepsiz “dahl ve taarruz”unun önlenmesi istenmiştir (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 191 / 352). Burada Golos Şer’iye Mahkemesinin Kâtibi Said Efendi’nin Lakfoz köyüne gönderildiği ve orada şer’î meclis tertip ederek davayı dinlediği görülmektedir. Bu durumda mahkeme kâtibi, bir anlamda esasında kadı vekili olan nâibin de vekili sayılmalıdır.

2. Borç Meseleleri

Tırhala Mutasarrıflığı ile ilgili hükümlerde yer alan şikâyet / dava konularından biri de borç konusudur. Bu tür anlaşmazlıkların geneli, borçluların borçlarının taksitlendirilmesi isteğidir. Tek seferde ödeyemeyeceğini ifade eden borçlular, alacaklıların baskısına maruz kalınca merkeze başvurarak tek seferde borçlarını ödeyemeyeceklerini belirterek bir anlamda borcun yapılandırılması için emr-i şerif talep etmektedirler.

Borç konuları ile ilgili hükümlerde bahsedilen hususlar, birbirlerinin benzeri oldukları için bunları ayrı ayrı özetlemenin gereksiz olduğu düşüncesindeyiz. Dolayısıyla bu konudaki hüküm içeriklerinin ana hatlarını bir tablo hâlinde vermenin daha doğru olacağını düşünüyoruz. Aşağıdaki tabloda borçlu ve alacaklıların adları ile borç miktarı gibi hususlar yer almaktadır. Bu istatistiklerden hareketle Tırhala Mutasarrıflığında alacak-verecek ilişkilerinin boyutu hakkında sathî de olsa bir fikir edinmek mümkündür.

Tablo 3. Tırhala Mutasarrıflığında Borç Meselesi ile İlgili Şikâyetlerin Mahiyeti

Borçlu	Alacaklı	Toplam Borç (Kuruş)	Hüküm Tarihi
Eşterbo Haçilo	3 Müslim - 27 Gayrimüslim	53.400	Evâsıt-ı Şevvâl 1276
Vasil	6 Gayrimüslim	8.100	Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1277
Dimitraki	8 Gayrimüslim	68.080	Evâil-i Cemâziyelahir 1277
Dimitraki veled-i Kostantin	4 Gayrimüslim	100.000	Evâhir-i Şevvâl 1277
Yorgi	12 Gayrimüslim	8.700	Evâil-i Zilhicce 1277
Dimitri	7 Gayrimüslim	47.082	Evâil-i Muharrem 1278
Dimitri, Arsizi ve Apostol	1 Müslim - 9 Gayrimüslim	75.000	Evâil-i Safer 1278
Nikoli	13 Gayrimüslim	25.200	Evâsıt-ı Safer 1278
Yani	11 Gayrimüslim	27.700	Evâsıt-ı Safer 1278
Arsizi ve Eleni	1 Müslim - 9 Gayrimüslim	75.000	Evâsıt-ı Safer 1278
Murcon	3 Müslim - 5 Gayrimüslim	30.460	Evâhir-i Rebülevvel 1278
Zafiri	9 Gayrimüslim	14.270,5	Evâhir-i Cemâziyelevvel 1278
Toplam	Toplam	Toplam	
15	105	532.992,5	

Tabloda da görüleceği üzere borçluların tamamı, alacaklıların da büyük çoğunluğu gayrimüslimdir. Toplam 105 alacaklının sadece 8'si Müslüman'dır. Bu da oransal olarak %7,6'ya tekabül eder. Tabii buradaki borçlular, borçlarının tek seferde ödeyemeyecek durumda olanlardır. Bunun yanında borçlanıp da bunları zamanında ödemediği için herhangi bir şikâyet konusu olmayanlar da olabileceği için bunlar üzerinden nüfusun ne kadarının borçlu olduğuna dair bir değerlendirme yapmak bilimsel değildir.

Borç meseleleri ile ilgili hükümlerde verilen karar, daha doğrusu yapılan işlem, merkezde Divan-ı Hümayun Kaleminin değerlendirmeleri ve eski kayıtların incelenmesine istinaden daha önce yayımlanan bir kanuna / nizama göre hareket edilmesi üzerine şekillenmiştir. Dolayısıyla bu çeşit davaları havi hükümlerin özünde ve emir bölümünde mealan şu ifadeler aynen tekrar edilmiştir: Bu konuda kayıtlara başvurularak Divan-ı Hümayun Kaleminden bu işin gereği sorulmuştur. Oradan gelen cevapta bu gibi taksit ve murabaha konusunda 1268 Cemaziyelahir ortasında irade-i seniyye ile yürülüğe giren emr-i şerifte yer alan nizam bütün memlekete ilan edilmiştir. Konu eğer yazıldığı gibi ise, yani borçlu olan kişinin bir defada ödemeye gücü olmadığı meclisçe (indeşşer' velmeclis) sâbit olduğu takdirde mahallî sicilinde kayıtlı olan emr-i şerifteki nizama uygun olarak (tatbiken) davanın Meclis-i Memlekette görülmesi için emr-i şerifin gerekli olduğu adı geçen kaleminden tahrir edilmiştir. İdarî ve adlî birimler, duruma vâkıf olunca (keyfiyet ma'lûmunuz oldukda), borçlunun bir seferde ödemeye gücünün olup olmadığı mahallinde meclis tarafından alacaklıların muvâcehesinde araştırılsın. Eğer yazıldığı gibi ise (ber-minvâl-i muharrer) adı geçen nizama uygun olarak işlem yapılsın ve keyfiyet Dersaat'e yazılıp bildirilsin. Şer'e ve nizama aykırı hareketten kaçınılsın (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 178 / 314}.

Burada bahsedilen murabaha kelimesi, normalde bir fıkıh terimi olarak "bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir kâr konarak satılmasını" ifade etse de Osmanlılar devrinde faizle borç vermek anlamında kullanılmış olup faizle borç veren zenginlere murabahacı, bunu gayriresmî (izinsiz) olarak

yapanlara da tefeci denilmiştir. Aşırı kârla satış yapmak da murabaha olarak adlandırılmıştır (Dönmez, 2006:148, 151). Bununla birlikte hükümlerde kast edilen borç (deyn) hakkında faizden bahsedilmez. Fakat borç meseleleriyle ilgili hükümlerde atıf yapılan 1268 tarihli nizamda, borçların taksitlendirilerek ödenmesi (yapılandırma) ve murabahacıların uyguladıkları yıllık faiz (güzeşte) oranlarının düşürülmesi ile ilgili hükümlerin olduğu görülüyor. Bütün Osmanlı ülkesine teşmil edilen bu genel nizamda belirtildiğine göre, Anadolu ve Rumeli bölgelerinde bulunan murabahacılar ve zengin kişilerin çiftlik ve emlak sahipleri ile çiftçi ve rençberler gibi birçok kişiye yüksek (fâhiş) faizle (güzeşte) para verdikleri görülmüştür. Bu yüzden bunların muhasebelerinin görülerek yıllık faiz (güzeşte) oranının yıllık yüzde sekizden hesap edilerek faizlerin indirilmesi ve borçluların borçlarının bir seneden beş seneye kadar uygun taksitlere bölünmesi ve ona göre senetlerin yeniden düzenlenmesi emredilmiştir. Fakat bundan kısa bir süre sonra uygulamada bazı zorlukları meydana gelince konu Meclis-i Vâlâda müzakere edilmiş ve nizamda ve faiz oranlarında bazı değişiklikler yapılmıştır (BOA. A.} DVN. 77 / 73). Dolayısıyla bu hükümlerde belirtilen borç meselelerinin (deyn), murabahacılardan alınan faizli borç oldukları âşikârdır. Muhtemelen de faizlerin yükseltilmesi sebebiyle de borçlarını ödeyemeyen mağdurlar, emr-i âlî (ferman) talebinde bulunmuşlardır. Tabloda gösterilen borç meseleleri ile ilgili hükümlerde borç için deyn kelimesi kullanıldığını ifade etmiştik. 221. hükümde ise diğerlerinden farklı olarak cihet-i karz ifadesi de yer almaktadır. Bu hükümde borçlunun satın aldığı buğdaydan dolayı da borçlu olduğu ifade edilmiştir. Burada cihet-i karz ifadesinin, borçlunun ayrıca satın aldığı buğdaydan kaynaklı borçtan (deyn), para olarak aldığı borcu ayırt etmek için kullanılmış olmalıdır. Çünkü diğer bütün borçlar için sadece deyn kelimesi kullanılmıştır. Karz, aslında bir malı veya parayı, aynı şekilde (faizsiz ve menfaatsiz) geri ödenmesi şartıyla ödünç olarak başkasına verme anlamına gelir ki bu İslâm'da teşvik edilmiş ahlakî bir davranıştır (Apaydın, 2001:520). Belki adı geçen hükümde ifade edilen karzdan kasıt faizsiz borç paradır. Fakat diğer borç meseleleriyle ilgili diğer

hükümlerde geçen “deyn” kelimesinin, faizli borç para alma (idâne) anlamında kullanıldığını yukarıda gerekçeleri ile birlikte belirtmiştik.

Borç meseleleri ile ilgili hükümlerde borçlular ve alacaklılar, biri hariç, Osmanlı vatandaşıdır. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz 221. hükümde ise alacaklılardan biri Yunanistan vatandaşı olan Dimitri’dir. Borçlu olan Dimitraki veled-i Kostantin, Yunan tebasından Dimitri Çakoben’den de ödünç para (cihet-i karz) almıştır. Zagor nahiyesine bağlı Lolyan köyü sâkinlerinden olan ve Galos kalesi önündeki mağazalarda ikamet eden Dimitraki veled-i Kostantin’in toplam 100.000 Kuruş borcu bulunmaktadır. Borçlu, borcunu ödeyemediği için Golos’ta şer’î mahkeme kararıyla hapsedilmiştir. Borçlu olan Dimitraki’nin müstemilatı olan bir hanı vardır. Mahkeme kararı ile bu hanın 3’te 2’si satılarak Dimitraki’nin borçları kapatılmıştır. Fakat Dimitraki, hanın 3’te 2’sine sebepsiz yere (bî-vech) müdahalede bulunmuştur. Bunun üzerine çıkarılan emr-i şerifte, Dimitraki tarafından sebepsiz (bî-vech) ve hüccete aykırı olarak (mugâyir-i hüccet-i şer’iyye) yapılan müdahalenin, Tırhala ve Golos’un idarî ve adlî makamlarının marifetiyle engellenmesi (men’ ve def) emredilmiştir (BOA. A. {DVNS.AHKR.d 83, 126-127 / 221). Burada borçlu, borcunu ödemediği için hapsedilmiş, sonra da mahkeme tarafından borçlarına karşılık olarak malları satılıp borçları ödenmiştir. Bu hüküm şer’î esaslara dayanır. Bununla birlikte I. Süleyman devrinde Ebussuud Efendi’nin arzıyla kanun hâline de getirilmiş bir husustur. Aslında hapsin sebebi borçlunun alacaklılara zulmünü önlemektir (Cin ve Akgündüz, 2017:409).

3. Fuzûlî Zapt / Müdahale

Fuzûlî zapt veya müdahale ile kast ettiğimiz, bir emlâk üzerine sebepsiz yere başkalarının dahlidir. Bu çeşit şikâyetlerin biri mirî arazi ile ilgili, biri de temelde mirî arazi olup tasarrufta köy ahalisine ait olan arazi (harman yeri) ile ilgilidir. Diğerleri mülk arazi ve emlâk ile alâkalıdır. Bunların bir kısmı hiçbir sebep yokken tegallüben emlâke tecavüz veya güç kullanarak gasp şeklindedir. Birkaçı da ölen kişiden satın aldığı iddia edenlerin arazi ve emlâkı gasp etmesi şeklindedir. Dört hükümde yer alan

şikâyetlerde ise şahsın sağlığında belli bir bedel ile başkasına hüccet-i şeriyye ile sattığı veya hibe ettiği bir arazi veya emlâkı, vârislerin gasp etmesi söz konusudur. Tırhala Mutasarrıflığı dâhilinde fuzûlî zapt ve müdahale şikâyetleri ile ilgili olarak toplam 10 hüküm mevcuttur. Arazinin tasarruf şekli, emlâkın mahiyeti, müdahalenin tarzı ve davacıların isimlerini bir tablo ile gösterdiğimiz zaman konuyu bir bütün olarak analiz etmek daha anlaşılır olacaktır.

Tablo 4. Fuzûlî Zapt ve Müdahale İle İlgili Şikâyetlerin Mahiyeti

Müşteki	Müdahil Olan	Malın Niteliği	Tasarruf Şekli
Yorgi ve Nikola	Nikola Bazdek	1 Bâb Menzil	Mülkiyet
Kosti, Petro, Afradesni ve İlano	Yankoli	72 Bin Kuruş Deđerinde Emlâk ve Eşya	Mülkiyet
Yorgi, Ergeri ve Apostol	Hraki	Arazi	Mirî
Nikoli ve Setvaye	Nikoli	1 Bâb Menzil ve 2 kıta zeytin bahçesi	Mülkiyet
Berako	Ostari	1 Kıta Zeytin Bahçesi	Mülkiyet
Margarit	Margarit, Kostanti, Dimitri ve Yorgi	1 Bâb Menzil Arsası, 3 Kıta Zeytin Bahçesi ve 2 Sâk Ceviz Ağacı	Mülkiyet
Maryo	Margarit, Kostanti, Dimitri ve Yorgi	4 Kıta Zeytin Bahçesi ve 1 Bâb Oda	Mülkiyet
Todori	Margarit, Kostanti, Dimitri ve Yorgi	1 Bâb Menzil	Mülkiyet
Urfula	Margarit, Kostanti, Dimitri ve Yorgi	1 Kıta Zeytin Bahçesi	Mülkiyet
Eleni	Nikola	2 Kıta Zeytin Bahçesi	Mülkiyet

Lefto Köyü Ahalisi	Teodori	Harman Yeri	Mirî
Toplam	2 Mirî - 9 Mülk Emlâk ve Eşya		

Mirî arazi ile ilgili olan şikâyetlerden ilki, babalarından intikal eden mirî araziye başka birinin zapt ve müdahalesi ile ilgilidir. Bu müdahalenin sebebi, daha önce satın alındığı iddiasıdır. Evâil-i Ramazan 1276 tarihli hükümde yer alan bilgilere göre, Yenişehirfener kazasına bağlı Likordi köyünde babaları Nikola'nın ma'mûlün bih (kendisiyle amel olunan) tapu senediyle mutasarrıf olduğu arazisini işleyip öşrünü vermeye devam ederken ölmüştür. Bunun üzerine kanuna uygun olarak bu arazi oğulları Yorgi, Ergeri ve Apostol'a meccanen intikal etmiştir. Fakat daha sonra, Hraki adlı bir yabancı çıkıp burasını babanız hayatta iken ben satın almıştım, diyerek araziye müdahalede bulunmuştur. Müşteki de bu müdahalenin önlenmesi için merkezden emr-i şerif talep etmişlerdir. Divan-ı Hümayun Kaleminin görüşünde Kanun-ı Cedid'in 54. maddesine atıf vardır. Davalının elinde ferağ ve tefviz edildiğine dair bir senet olması durumunda bu müdahalenin haklı olduğu da vurgulanmıştır. Akdi durumda müdahalenin önlenmesi istenmiştir. Davanın duruşması da adı geçen arazide memur hazır olduğu hâlde yapılacaktır (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 48 / 72).

Burada atıf yapılan Kanûn-ı Cedid, 1858 tarihli Arazi Kanunu'dur. Toplam 132 maddeden oluşan kanun, mirî arazinin hukukî mahiyetini detaylı bir şekilde tedvin etmiştir. Burada atıf yapılan 54. maddede, adı geçen kanunda mirî arazinin miras yoluyla vârislere intikalinin yasal kuralları belirtilmektedir. Mirî arazinin intikal şeklinin anlatıldığı üçüncü fasılda yer alan bu 54. maddede, arazi-i miriyye ve mevkûfe mutasarrıf veya mutasarrıfelerinden biri öldüğünde uhdesinde olan arazi, arazinin bulunduğu mahalde olup olmamaları fark etmeksizin erkek ve kız evladına eşit olarak bedelsiz (bilâ-bedel) intikal eder (Arazi Kanunu, 2014:265-266). Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi mülk araziler şer'î esaslara göre tedvin edilirken mirî arazinin miras intikali görüldüğü gibi örfi hukuka göre tanzim edilmiştir.

Mülk arazilerle ilgili olan 320, 321, 322 ve 323. hükümlerde yer alan şikâyetlerde, müştekiler farklı olsa da şikâyet edilenler, yani araziye gasp edenler veya müdahil olanlar aynı kişilerdir (Margarit, Kostanti, Dimitri ve Yorgi). Burada şikâyete bahis olan hadise, Margarit adlı mülk sahibinin ölmeden önce mülkiyet üzere hüccet-i şeriyye ile tasarruf ettiği emlâkının bütününe veya bir kısmını farklı kişilere “bey-i bât-ı katî” üzere hüccet-i şeriyye ile satmış (ve birisine hibe etmiş), alıcıların da “iştirâ, temellük, tesellüm” ile kabul etmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Margarit öldükten sonra vârisleri bu satışları ve hibeyi kabul etmeyerek adı geçen mülkleri zapt etmişlerdir. Alıcılar da merkeze farklı farklı arzuhaller sunarak bu davanın mahallinde şer’e göre görülüp haklarının alınması için Emr-i Şerif talep etmişlerdir. Aynı ayrı verilen hükümlerin emir bölümlerinde ise tarafların Meclis-i Memlekete çağrılıp yüzleştirildikten sonra şer’e göre muhakeme edilmelerini (ber-nehc-i şer’î terâfu’) ve meselenin yazıldığı gibi olduğu ortaya çıktığı takdirde de bu müdahalelerin, marifet-i şerle engellenmeleri istenmiştir.

64

Evâhir-i Rebûlâhir 1276 tarihli bir başka hükmün konusu da temelde mirî arazi ile ilgilidir. Burada şikâyet konusu olan yer, Alasonya kazasına bağlı Lefto köyünün hasat zamanında kullandığı harman yeridir. Fakat aynı kazaya bağlı Kanale köyü sâkinlerinden Teodori, ben burasını satın aldım, diyerek harman yerine fuzûlî müdahalede bulunmuştur. Bunun üzerine köylüler, meselenin kanun üzerine çözüme kavuşturulması için emr-i şerif talebinde bulunmuşlardır (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 28 / 38). Burada kast edilen kanun (Kanun-ı Cedid), 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi’dir. Bu kanun metninin 5. maddesine göre, arazi-i metrûke, umûm halka veya bir köy ve kasaba ahalisine tahsis edilen yol ve mera gibi yerlerdir (Arazi Kanunu, 2014:279). Harman yerleri de bu metrûk araziden sayılır (Cin, 2019:51). Adı geçen hükümde yer alan fuzûlî müdahale mevzusu, Lefto köyü ahalisinin kullandığı harman yeri ile alâkalıdır. Bu şikâyet üzerine Divan-ı Hümayun Kalemî, 1858 tarihli Arazi Kanunu’na atıf yapmıştır. Söz konusu kanun maddesinde bir köy ahalisine eskiden beri tahsis edilen harman yerlerinin alınıp satılamayacağı, ziraat edilemeyeceği, üzerine bina yapılamayacağı, tapu senedi ile

tasarruf edilemeyeceği, başka köy ahalisinin kullanamayacağı ve tasarruf eden olursa köy halkı tarafından men edileceği ifade edilmektedir (Arazi Kanunu, 2014:253). Bunun üzerine çıkan emirde, şer'e ve Kanun-ı Cedid'e uygun olarak adı geçen harman yerinde bir duruşmanın (terafu) yapılması ve Teodori'nin fuzûlî müdahalesi olduğu takdirde bunun engellenmesi istenmiştir (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 28 / 38).

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz şikâyet üzerine çıkan hükümden bir süre sonra bu konu ile ilgili yeni bir hüküm daha sâdır olmuştur. Hatta defterde ilk sayfada yer alan fakat geç tarihli olan bu yeni hüküm 1. sayfada 1. hüküm olarak tanımlanmıştır. Muhtemelen defterin sonlarında olması gerekirken en baştaki boş sayfaya yazılmıştır. Bu hükümde belirtildiğine göre daha önce Teodori'nin harman yerine olan müdahalesinin engellenmesi için gönderilen emrin uygulanması sırasında, adı geçen mahallin Alasonya kazasına değil Yenişehirfener kazasına bağlı olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bahse konu yerin de harman yeri değil, devlete ait olması gereken (mirî) dağlık bir orman olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ormanın kerestesi de bıçkıcılara seneliği 30 bin Kuruş'a ilzam edilmiştir. Her iki taraf da buraya tapu istemiştir. Fakat burasının miriye ait olması sebebiyle hazinenin zarar etmemesi için başkalarına tapulanması Arazi Kanunnamesi'ne aykırıdır. Bu bilgileri havi tahrirat, Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Paşa tarafından merkeze yollanmıştır. Daha sonra Divan-ı Hümayun Kaleminden verilen varak ile birlikte Hazine-i Celilece iktizasının icrası zımında Tezkire-i Samiye ile birlikte Nezarete gönderilen ve kayıt durumu Vâridât Muhasebesinden müzekkire ile ifade olunduktan sonra 28 Şaban 1277 tarihinde Meclis-i Muhasebeye havale edilmiştir. Netice itibariyle 3 Safer 1278 tarihinde çıkan hükümde, konunun araştırılıp gereğinin yapılması ve adı geçen ormanlık dağın kerestesinin hazine adına bıçkıcılara 1277 senesinden itibaren mahallinde ihale edilmesi ve önceki senelerde, buradan elde edilen kazancın kimlerde olduğu tespit edilerek tahsil edilmesi ve gereken işlemlerin yapılması için durumun Yenişehirfener naibine bildirilmesine karar verilmiştir (BOA. A.{DVNS.AHKR.d 83, 1 / 1).

4. Gabn-ı Fâhiş Meselesi

İnceleyeceğimiz son hüküm ise tefrid ve gabn-ı fâhiş ile ilgilidir. Gabn, “bir malı değerinin altında bir bedelle satma veya değerinden fazla bir bedelle satın alma ve bu şekilde aldanma” anlamına gelir (Bardakoğlu, 1996:268). İslâm hukukunda hile ve yalan karıştırmadan tarafların bilgisi ve rızası olduğu müddetçe herkes dilediği gibi ticaret yapabilir. Fakat bilgisizlik ve aldanma söz konusu olursa o vakit taraflar için gabn oluşur. Bilgisizlikten veya hileden kaynaklı bir aldatma ve aldanma olan gabn, gabn-ı yesir ve gabn-ı fâhiş olarak ikiye ayrılır. Gabn-ı yesir, az aldanma demektir. Gabn-ı fâhiş ise örfe göre, piyasa değer sınırının çok üstünde ya da çok altında alışveriş yapmaktır. Gabn-ı fâhiş, İslâm hukukuna göre malın iadesini ve ticaretin feshini gerektirir (Turan, 2015:89-90). Hükümde aktarılan olay, mealen şu şekilde cereyan etmiştir: Aslen Tepedelen kazasından olan Mehmed Sadeddin Bey, Tırhala kazasında bulunan ve hüccet-i şer’iyye ile mülkiyet üzere tasarruf ettiği çiftlik, tarla ve yaylağının yarısını 7500 Kuruş’a Mustafa Bey’e 1263 yılında satmıştır. Kısa bir süre sonra da emlakı alan Mustafa Bey ölmüştür. Hissesi de oğlu Ömer Bey’e kalmıştır. Fakat Mehmed Sadeddin Bey, bu ticarete aldandığını (gabn-ı fahiş ve tefrîd) düşünerek mahkemeye başvurmuştur. Mehmed Sadeddin’in davası, öncelikle Yenişehir şehrinde yapılmıştır. Meclis azaları huzurunda şahitler ile davacı ve davalılar yüzleşmiş, daha sonra da aynı yerde şer’-i şerîf üzere mahkeme olunmuştur. Mehmed Sadeddin, gabn-ı fâhiş ve tefridi ispatlamıştır. Daha sonra haklı olduğuna dair Şeyhülislamıktan aldığı fetva ile bu alışverişini feshetmeye hakkı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, kendisine haklı olduğuna dair ilam verilmiştir. Bu ilam ve fetvayı davalılar uygulamamıştır. Bunun üzerine 1270 yılında ilam ve fetva mücebince amel olunması için emr-i şerîf sâdir olmuştur. Bu sırada Ömer Bey de ölmüştür. Adı geçen hisse Ömer Bey’in kardeşi Ahmed Bey’e kalmıştır. Ahmed Bey de ilamı ve emr-i şerîfteki hükümleri hiçe sayarak adı geçen emlakı müdahale etmiş ve orasını ziraat etmeye devam etmiştir. Bunun üzerine ihkâk-ı hak için Mehmed Sadeddin Bey, Dersaadet’e bir dilekçe daha sunarak tekiden emr-i şerîf istemiştir. Mehmed Sadeddin Bey, dilekçesinde belirttiğine göre satış yaptığı müteveffa Mustafa Bey, mütegalibeden (zorba) biri olup tegallüb

ve kahr ile (zorbalıkla) tanınmıştır. Mehmed Sadeddin Bey'in isteği, satış bedeli olan 7500 Kuruş'un karşı tarafa iadesiyle adı geçen tarlanın satışının iptal edilerek gayrimenkullerin kendisine teslim edilmesidir. Çıkan hükümde Kanûn-ı Cedid'in 119. maddesi göz önünde bulundurularak ilam ve fetvadaki ahkâma uygun olarak meselenin çözüme kavuşturulması emredilmiştir (BOA. A. {DVNS.AHKR.d 83, 53-54 / 84}. Burada müşteki olan Mehmed Sadeddin'in tarla sattığı Mustafa Bey'i mütegalibe olarak tavsif etmesi, gabnın illeti olan baskı ile aldatılmayı öne çıkarma isteğinden kaynaklanmış olmalıdır. Hükümün neticesinde Arazi Kanunu'nun 199. maddesine atıf yapılmıştır. Burada, mülk olan arazinin, Arazi Kanunu'ndaki mirî ve mevkûf arazi ile ilgili hükme tabi tutulduğunu görüyoruz. Çünkü adı geçen 119. maddeye göre, arazi-i mevkûfede fâriğ ile mefrûğ arasında tefrîd ve gabn-ı fâhiş davası görülebilir, fakat fâriğ ölürse evladının, babasının veya anasının davaya salahiyeti kalmaz. Bu durumda o araziye mahlûl muamelesi yapılmaz (Arazi Kanunu, 2014:245). Burada bu maddenin mülk araziye adapte edildiğini görüyoruz.

Sonuç

Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri (veya Ahkâm Defterleri), muhtevastaki konuların çeşitliliği göz önüne alındığında sosyal, idarî ve adlî tarih çalışmalarında önemli veriler sunmaktadır. 1859-1861 tarihleri arasında müstakil mutasarrıflıklardan olan Tırhala sancağı ve ona bağlı olduğu görülen Golos kaymakamlığına ait çeşitli köy ve kaza merkezlerinde yaşayan ahalinin en önemli şikâyet konularının miras ve borç anlaşmazlıkları ile mülk araziye müdahale ve gasp şeklinde tezahür ettiği görülmüştür. Özellikle Golos'a ait hükümlerin Tırhala bölgesindeki diğer yerleşim yerlerine göre daha fazla olması, Golos'un bir liman kenti olması sebebiyle yoğun bir yerleşime sahne olması sonucu anlaşmazlıkların daha fazla olmasının bir sonucu olmalıdır. Tırhala Mutasarrıflığına ait hükümlerin gönderildiği kazaların Tırhala, Golos, Yenişehrifener, Alasonya ve Bülbülce Adası olduğu görülmüştür. Bunlar içinde 22 hüküm Golos kazası ve köylerine aittir. Buna göre, Tırhala Mutasarrıflığı içerisinde Golos kazasına ait hükümlerin oranı %62,85'tir. Şikâyet konularının %34,28'i borç (alacak-verecek)

meseleleri ile ilgili iken %28,57'i miras meselesi, aynı şekilde %28,57'si emlak ve eşyaya zapt ve müdahale ile ilgilidir. En yüksek orana sahip borç meseleleri ile ilgili şikâyetlerin konusu genelde borçluların borçlarını yapılandırma isteğidir. Bu konuda devlet, daha önce yayınladığı ve murabaha faizlerini düşürdüğü bir kanuna göre hareket edilmesini istemiştir.

Tırhala bölgesinin idarî / mülkî yöneticilerine hitaben yazılan hükümlerde bunların görev süreleri hakkında da malumat edinmek mümkündür. Tırhala Mutasarrıfı Mirmiran Tayyip Paşa, defterin kapsadığı 1859-1861 yılları arasında aralıksız görevdedir. Oysa bu yıllar arasında Golos'ta 2 kaymakam görev yapmıştır. Bunlardan biri İstabl-ı Âmire Müdürlüğü Payelisi Hüseyin Hüsnü Bey, diğeri Rütbe-i Sâniye Mütamayizi Tahir'dir. Yenişehirfener kazası dışında, yukarıda adı geçen kazaların adlî âmirleri, naiplerdir. Sadece Yenişehirfener kazasının Mevlâna (Molla) unvanlı bir kadısı bulunmaktadır ki bu durum, Yenişehirfener'in Mevleviyet kadılığı olduğunun bir göstergesidir.

Tırhala Mutasarrıflığı dâhilinde mukim ahali hakkında çıkan toplam 35 hüküm (emr-i şerif) içinde sadece 6 hükümde müştekiler Müslüman'dır. Diğer hükümler ise gayrimüslimler için sadır olmuştur. Müslümanların da içerisinde olduğu davalarla ilgili hükümlerden mülk arazilerle ilgili miras anlaşmazlıkları üzerine çıkan 1 hüküm ile mirî arazi ile ilgili miras anlaşmazlığı üzerine çıkan yine 1 hükümde müştekiler Müslüman'dır. Ayrıca borç anlaşmazlığı ile ilgili sadır olan hükümlerden 4 tanesinde müşteki alacaklılar içinde Müslümanlar da bulunmaktadır. Buna göre, Tırhala Mutasarrıflığına ait şikâyetlerin %17,14'ünde Müslümanlar da bulunmaktadır. Nüfus ve başka sebepler olsa da hükümlere bakarak Tırhala bölgesinde gayrimüslimlerin birbirileri ile daha fazla anlaşmazlık yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Hükümlerdeki bilgilerden hareketle Tırhala ve Golos bölgesindeki tarımın niteliği hakkında da fikir yürütülebilir. Bölgenin Adalar Denizi sahilinde ve yakınında olmasından kaynaklı iklim özelliklerinden dolayı zeytin üretimi bölgede en yaygın iş kollarındandır. Zeytin tarımı, zeytinyağı üretim ve ticaretini de beraberinde getirmiştir. Bunun yanında bölgede dutlukların olması bize ipek üretiminin de yapıldığını kanıtlar

niteliktedir. Bölgede kestane, bağ ve ceviz üretiminin de yapıldığı görülmektedir. Mülk araziler üzerinde bahçecilik önemli bir meşgaledir. Tabii bu konuların farklı cihetlerden de incelenmesi zaruridir.

Kaynakça

Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

Bâb-ı Asaflı Rumeli Ahkâm Defterleri (BOA. A.{DVNS.AHKR.d.}, Numara: 83.

Sadaret Divan Kalemî Evrakı (BOA. A.} DVN. 77 / 73).

Kitap ve Makaleler

Akdağ, M. (2010). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Apaydın, Y. (2001). Karz. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 24. (520-525). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1995). Ferâğ. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 12. (351-354). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1996). Gabn. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 13. (268-273). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Barkan, Ö. L. (1940). Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi. *Tanzimat* I. 321-421. İstanbul: Maarif Vekâleti Yayınları.

BOA Rehberi (2017). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. İstanbul: T. C. Devlet Arşivlerin Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

BOA. Arazi Kanunnamesi (2014). *Tanzimat Sonrası Arazi ve Tapu*. İstanbul: T. C. Devlet Arşivlerin Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

Bozkurt, F. (2013). "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11 (22), 193-229.

- Bozkurt, G. (2010). *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cin H. (2019). *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Cin H. ve A. Akgündüz (2017). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Çadırcı, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Dönmez, İ. K. (2006). Murâbaha. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 31. (148-152). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Efe, A. (2011). “İslâm Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 18, 157-168.
- Ekinci E. B. (2017). *Osmanlı Mahkemeleri Tanzimat ve Sonrası*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Emecen, F. M. (2005). “Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mîrî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (5), 107-139.
- İpşirli, M. (2003). Medresetü’l-Kudât. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 28. (343-344). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpşirli, M. (2006). Osmanlılarda Nâiblik. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 32. (312-313). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Konan, B. (2015). “Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 64 (1), 171-194.
- Küçük, C. (1999). Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi. *Osmanlı* 4. (208-216). (Ed. G. Eren). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (1998). *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

- Kütükoğlu, M. S. (2006). Mühimme Defteri. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 31. (520-523). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Oğuz, M. ve A. Akgündüz (1998). *TDV İslâm Ansiklopedisi* 18. (446-450). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2001). Osmanlı Devleti'nde Kadı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24. (69-73). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Örenç, A. F. (2006). Mutasarrıf. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 31. (377-379). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* 2. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2013). *Osmanlı -Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sahillioğlu, H. (1988). Ahkâm Defteri. *TDV İslâm Ansiklopedisi* . 1. (551). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Temelkuran, T. (1975). "Divân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemî". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 6, 129-175.
- Torun, S. F. (2012). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Sancak Yönetimi (1839-1921)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Turan, M. F. (2015). "İslâm Hukuku Açısından Yıkıcı Fiyat Uygulaması". *Atatürk Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Dergisi*, 43, 78-103.
- Tursun Bey, (1977). *Târîh-i Ebü'l-Feth*. (Haz. Mertol Tulum). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Uğur, Y. (2010). Şer'iyye Sicilleri. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 39. (8-11). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünal, M. A. (2017). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.